

Ongemakkelijke Marx-revival

Columns - 28 november 2017 - Auteur: Christina Morina

Marx was nooit weg en al helemaal niet in Duitsland. Nog geen tien jaar duurde de zwanenzang van het marxisme en naamgever Karl Marx na het einde van het communisme. Al rond 2000 begonnen mensen zich weer intensiever met zijn werk bezig te houden, niet alleen in de academische wereld, maar ook in de feuilletons, op het toneel en in de popcultuur.

In 2003 zochten de ZDF en de Bild Zeitung de grootste Duitser ([‘Unsere Besten’](#)): Karl Marx kwam direct achter Adenauer en Luther op de derde plaats. Sindsdien zijn in Duitsland meer dan 200 boeken over Marx en het marxisme verschenen, bijna één per maand. Veel daarvan kwamen uit de pen van teleurgestelde DDR-communisten en uit de oud-linkse hoek. Ze werden vaak, vooral na de financiële crisis van 2008, geschreven vanuit de vraag wat “wij” nu nog van Marx kunnen “leren”. Inmiddels zien veel mensen de belangrijkste criticus van het industriële kapitalisme van de 19e eeuw ook als de hoofdaanklager van het grenzeloze financiële kapitalisme van de 21 eeuw. In 2013 bereikte de hernieuwde interesse in Marx symbolisch een internationaal hoogtepunt: de UNESCO nam een gesigneerd exemplaar van de eerste uitgave van ‘Das Kapital’ en de eerste pagina van het ‘Manifest der kommunistischen Partei’ op in het [Memory of the World Register](#) voor documentair erfgoed.

Een klein deel van deze Marx-boeken kijkt - bevrijd van de gevoeligheden van de Koude Oorlog - met frisse vragen en bronnen naar de geschiedenis van de man, zijn tijd en zijn werk. Opmerkelijk genoeg zijn veelgelezen biografieën over Marx en Engels en dikke boekdelen over ‘het kapitaal in de 21e eeuw’ vaak niet eens door Duitse, maar door Engelse, Amerikaanse en Franse auteurs geschreven (Sperber, Hunt, Eley, Piketty).

Wetenschappers die aan het DIA zijn verbonden, schrijven op deze plek regelmatig een wisselcolumn

En toch lijkt, juist in Duitsland, het contemplatieve, door crises geïnspireerde Marx-onderzoek en de historiseringsgolf nu bijna in een soort euforie om te slaan. Een van de meest succesvolle Duitse wetenschapsjournalisten, Jürgen Neffe, ziet Marx in zijn recente biografie als een “onvoltooid” ontdekkingsgenie van het

kaliber Copernicus, Darwin en Freud. Hij toont hem tegelijkertijd als “klein, vergankelijk mens”, in wiens naam anderen een “perfade pact” hebben gesloten dat ervoor gezorgd heeft dat Marx nu zowel gevreesd als gerespecteerd wordt.

In de feulletons van Duitse kranten en in tijdschriften verschijnen regelmatig artikelen die uitgebreid proberen uit te leggen waarom en in hoeverre ‘Das Kapital’ van Marx nu nog of juist weer relevant is. Bovendien verwachten mensen antwoorden op actuele vragen: wat zou Marx van de opkomst van het populisme of de digitale revolutie hebben gezegd?

Mensen verwachten antwoorden op actuele vragen: wat zou Marx van de opkomst van het populisme of de digitale revolutie hebben gezegd?

Het ‘burgerlijke kamp’ vraagt zich af of links niet toch gelijk had en “het decennium van de grenzeloze financiële markteconomie” zich heeft ontpopt tot “het succesvolste resocialisatieprogramma van linkse maatschappijkritiek”, zoals de gezaghebbende journalist Frank Schirmacher het eens in het [FAZ-Feuilleton](#) formuleerde. De belangrijkste econoom van dit kamp, Hans-Werner Sinn, [verweet de neomarxisten onlangs](#) dat hun geloof dat politiek iets kan veranderen laat zien dat juist zij Marx niet begrijpen: “Economen zijn net als Marx overtuigd van het primaat van economische wetten boven de wensen van de politiek en de media. Zo staan zij nu vaak dichter bij Marx dan degenen die zich expliciet op hem beroepen.” Toch pleit de meest prominente Marxiste in het politieke Berlijn, Sahra Wagenknecht van Die Linke, ervoor het rechtvaardigheidsidee van de 19e eeuw te moderniseren naar een (een beetje) rijkdom-voor-iedereen-verdelingsfantasie van een globaal socialisme - “[rijkdom zonder hebzucht](#)” noemt ze dat.

Maar dan zijn we er nog niet. Er is een ware Marx-business ontstaan die van Trier - zijn geboorteplaats - via Amsterdam en Londen reikt tot in Shanghai. Zijn hoofd staat op bекers, wijnetiketten en nog veel meer kitsch. Marx is zelf een product geworden. In Duitsland draaide dit voorjaar de eerste echte Marx-speelfilm in de bioscopen. August Diehl speelt daarin de jonge Marx als gepassioneerde aanklager van de misstanden van zijn tijd. Maar je ziet aan de film ook de mix van fascinatie en onbeholpenheid met Marx en zijn leer, die veel Duitsers nu hebben bij hun nieuwe kennismaking met hem. Bijvoorbeeld in Trier, waar het niet lukte onder een cadeau uit te komen van de Volksrepubliek China ter gelegenheid van Marx’ 200e verjaardag: een reusachtig standbeeld van de beroemde stadgenoot dat op het plein voor het Marx-huis moet komen.

Dit alles wekt bij mij, met blik op de komende Marx-vieringen in 2018, een zeker onbehagen. Ongepland heb ik, nu mijn boek ‘Die Erfindung des Marxismus’ is verschenen, zelf ook een rol in een publiek debat dat met recht een Marx-revival

mag worden genoemd. Dat ligt ver buiten de *comfort zone* van een specialist voor het vroege marxisme. Toch zijn de vragen die ik in mijn boek aan de eerste generatie Marxisten stel verbazingwekkend makkelijk naar het heden te halen. Hoe red je de wereld? Hoe bestrijd je onrecht en armoede? Waarom worden sommige ideeën en namen -ismes en andere niet? Wat brengt mensen ertoe zich met deze ideeën te identificeren en er soms zelfs voor te willen doden en sterven?

De oorspronkelijke aantrekkingskracht van het marxisme lag niet in de verkondiging van het communistische paradijs op aarde, maar in een belofte de eigen tijd te kunnen begrijpen

Mijn belangrijkste these is dat de oorspronkelijke aantrekkingskracht van het marxisme niet lag in de verkondiging van het communistische paradijs op aarde, maar in een belofte de eigen tijd te kunnen begrijpen. Marx beloofde zijn adepten vooral dat ze met zijn leer de “werkelijkheid” van de eigen tijd, haar regels, logica en menselijke kosten zouden kunnen begrijpen en door politieke emancipatie “werkelijk” zouden kunnen veranderen. Dit inzicht zou ertoe bijdragen dat we het marxisme nu in de eerste plaats als *historische* beweging zien, en misschien ook – zie Pikettys grandioze boek – als een inspiratie voor een grondige empirische analyse van de huidige economie. Dit in plaats van ‘het marxisme’ tot universele receptuur te maken.

Dat deze belofte om inzicht te krijgen tot de dag van vandaag doorwerkt, zou je kunnen verklaren door de aandacht van de media voor het herdenkingsjaar 2018. Of met het – Duitse, door Merkelmoehed ingegeven – verlangen naar hogere autoriteiten en duidelijke standpunten. Of met de cultureel-nationale voldoening met Marx een ‘grote Duitser’ te kunnen vereren, die dankzij de *Gnade seines frühen Todes* niet echt verantwoordelijk kan worden gehouden voor de catastrofes van de 20e eeuw.

Maar het laat misschien ook zien dat de huidige maatschappijkritiek niet echt of niet voldoende doordringt met haar analyses, begrippen en commentaren op deze tijd.

Deze toestand hef je alleen maar op door de klassiekers af en toe eens terzijde te leggen en in plaats daarvan open te staan voor kritiek die overtuigt zonder de toevoeging “neo-”, “re-” of “post-” voor de eigen gedachten.

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/23801/ongemakkelijke-marx-revival>